

Разьба па дрэву

Здаўна беларусы ўпрыгожвалі сваё жытло разьбой па дрэву, рабілі ліштвы, ганачкі. Бедны народ не мог купляць сабе дарагія рэчы і таму ўсё неабходнае вырабляў сабе з дрэва, з лазы, з бяросты. Беларускіх разьбяроў па дрэву запрашаў рускі цар у XVII стагоддзі працаваць у Маскве і Падмаскоўі, упрыгожваць разьбой іканастанасы сабораў і інтэр'еры палацаў. Аб высокім прафесійным узроўні сведчаць помнікі XVII – XVIII стагоддзяў.

Работы мастакоў па дрэву вельмі разанстайныя. Гэта і дэкаратыўнае панно, выкананыя ў рознай тэхніцы разьбы, аб'ёмна-рэльефнай і навылётнай. Скульптурныя работы ахопліваюць усе тэмы і жанры мастацтва: бытавы і гістарычны жанр, партрэт, свет казачных вобразаў і акружаючую паўсядзённасць.

Вырабы з гліны

Вытворчасць глінянага посуду была распаўсюджана ў Беларусі паўсюдна. Бытавыя вырабы народных ганчароў складаюць своеасаблівую Галіну творчасці, у якой на дзіва ярка выяўляюцца мастацкі густ і прафесіяналізм майстра. У залежнасці ад прызначэння складваліся тыпы гаспадарчых рэчаў і спосабы іх дэкару.

Для захавання прадуктаў выкарыстоўвалі сасуды, пакрытыя палівай. Знаходзілі прымяненне ў гаспадарцы вырабы, аздобленыя лепкай і роспісам, - фігурныя сасуды ў выглядзе звяроў, глянкі, збаны, міскі.

Народную кераміку дзеляць на шэсць асноўных груп:

1. кухонны посуд (для прыгатавання ежы);
2. посуд для захавання і транспарціроўкі прадуктаў;
3. сталовы посуд;
4. дэкаратыўная кераміка;
5. цацкі;
6. вырабы рознага гаспадарчага прызначэння.

У розных рэгіёнах Беларусі кераміка была своеасаблівай.

Івянец – адзін з буйнешых ганчарных цэнтраў 19-20 стагоддзяў. Ужо ў 16 – 18 ст. ст. ганчарства ў мястэчку мела высокаразвіты ўзровень. Ткт выраблялі просты (тэракотавы і чорнаглянцаваны) і глазураваны посуд, ва

ўжытку быў ганчарны круг. Многія ўзоры посуду аздабляліся нескладаным дэкорам: працэрчанымі і хвалістымі паяскамі, наляпнымі валікамі, штампаванымі ўзорамі.

Ракаў, па ўзроўню вытворчасці і па характары прадукцыі, мала чым адрозніваецца ад Івянца. Адрозніць можна хіба па больш цёмнаму колеру чарапка, які давалі гліны з-пад Барздыні, Кучкунай, асноўных месц здабычы сыравіны ракаўскімі ганчарамі. Знас

Чная частка посуду выраблялася м тэхніцы чорнага глянцавання да канца 19 стагоддзя. Аздабляўся ён узорамі ў выглядзе касой сеткі і вертыкальных палос. Шырокую славу Ракаву прынес глазураваны посуд (канец 19 – пачатак 20 стагоддзя). Аздобы мяўлялі сабой нескладаныя паяскі, завіткі, геаметрычныя і раслінныя элементы. Пазней на вырабах з’яўляюцца сакавітыя раслінныя роспісы з кветак, лісточкаў, парасткаў.

Шырока развіта ганчарства ўжо былоў 15 стагоддзі на тэрыторыі Мірскага замка. Знешні выгляд вырабаў паляпшаўся, удасканалваліся тэхналогіі ад таўстасценных, грубаватых, з дамешкамі жарствы ў фармовачнай масе да выпрацаваных па форме, з тонкім чарапком, нярэдка і са сціплым арнамантам у выглядзе 2-3 паяскоў ці палянога валіка.

Адзначаецца яркая самабытнасць ганчарных вырабаў з Гародні. З даўніх часоў тут вырабляюць белаяліняны посуд.

Гісторыя ганчарнага рамяства ў Пружанах налічвае каля пяці стагоддзяў. Вырабы адрозніваюцца надзвычайнай дасканаласцю і вытанчанасцю форм. Прыгажосць падкрэслена выдатным дэкорам: геаметрычны арнамент, касая сетка, вертыкальныя рыскі. Хаатычныя спіралі буйнога малюнка.

У Ружанах выраблялася чорнаглянцаваная кераміка. Асабліва цікавую старонку ружанскага промыслу складае мастацтва глінянай цацкі.

Вырабляецца таксама ганчарны посуд у Перазаве, Пагост-Загорску, Копысі, Дуброўне і Лядах.

Ганчарства

Якасць ганчарных вырабаў у многім залежыць ад асаблівасцей сыравіны, спосабаў яе апрацоўкі, характару вытворчасці. У многіх выпадках гэта дыктуе і форму, і знешні выгляд глінянай рэчы, і нават прымяненне таго ці іншага дэкару, яго характар і размяшчэнне.

Аблічча будучай рэчы ў пэўнай ступені залежыць ад якасці гліны. Найбольш прыгоднай для фармоўкі з'яўляецца вязкая высокапластычная гліна, якую ганчары называлі «тлустай». На жаль, вырабы з яе менш вогнестойкія. І наадварот, посуд з малапластычнай («худой») гліны вытрымлівае высокія тэмпературы, але яна дрэнна фармуецца, рассыпаецца. Здаўна існуе вопыт вызначэння прыроднасці гліны. Адзін са спосабаў быў такі: тонкую гліняную качалку трымалі ў руцэ. Калі яна плаўна згіналася – гліна тлустая, калі ламалася – посная. Бралі таксама кавалак гліны «на зуб»: тлустая на зубах не трашчыць.

Каб дабіцца «залатой сярэдзіны» ў спалучэнні гэтых дзвюх якасцей, ганчары ўжывалі тлустую гліну, але дадавалі ў яе непластычныя дабаўкі, часцей за ўсё жарству – перапалены і дробна расто ўчаны ці змолаты і прасеяны камень.

Ляпілі посуд не калькімі спосабамі. Маленькія пасудзінкі проста выціскалі з камяка гліны, збольшага надавалі патрэбную форму, затым даводзілі яе драўляным нажом, прыгладжвалі мокрай анучай. Дзеля зручнасці ў рабоце карысталіся драўлянай падстаўкай ці прасцейшым ручным кругам у выглядзе дыска, што насаджваўся на ўбіты ў лаву стрыжань. Левай рукой паварочвалі дыск з умацаванай на ім загатоўкай, правай надавалі ёй належную форму.

Посуд большых памераў выціснуць з аднаго камяка гліны немагчыма, і яго склейвалі з гліняных камоў, якія накладвалі адно на адно да патрэбнай вышыні.

Вырабляюць посуд таксам аз дапамогай быстраходнага ганчарнага круга з рухомай вощю. Вытворчасць гліняных вырабаў на такім Крузе майстры называлі тачэннем. Ганчарны круг моцна раскручвалі нагамі, а рукамі ў гэты час фармавалі ўмацаваны на верхнім дыску камяк гліны – тачылі.

Влепленыя ці вытачаныя на Крузе вырабы сушылі некалькі дзён, затым абпальвалі ў ганчарных горнах, радзей – у звычайных хатніх печах. Пасля абпалу чарапок набываў патрэбную моц і ўжо на раствараўся ў вадзе. Такія гліняныя абпаленыя вырабыназваюцца тэракотай.

Ткацтва

Асноўнай сыравінай для вырабу тканіны ў беларусаў з'яўляліся валакністыя Расліны і воўна.

Яшчэ ў II ст. да н. э. на тэрыторыі Беларусі быў вядомы лён. Аб шырокім выкарыстанні Ільну сведчыць археалагічныя знаходкі XI – XII ст.ст.

Вырошчвалі лён у кожнай сялянскай гаспадарцы. У тых выпадках, калі ўмовы не дазвалялі сеяць лён на сваім участку, сяляне арандавалі зямлю за адпрацоўку.

У сялянскім быце выкарыстоўвалі феналагічныя веды, якія былі назапашаны на працягу шматлікіх вякоў нашымі продкамі. Асабліва многа прыкмет звязана з пасевамі Ільну. Лічылі, што сеяць лён лепш у пятніцу ці субботу. У панядзелак не сеялі – цяжкі дзень, аўторак – будзе блягі ўсход, серада – злы дзень – валакно будзе жорсткім, чацвер – будучь пападаць чарвякі. Каб лён рос чыстым, на Вялікдзень не мялі падлогу. Траву. Якую вырвалі ў час праполкі Ільну, захоўвалі да купалля, а потым палілі на купальскім вогнішчы і прыгаворвалі: «Чарэўка ў мора, а мой лён ўгору».

Рвалі (або бралі) лён у другой палове жніўня. Убіралі яго ў момант, калі галоўкі станавіліся светла-карычневымі, а сцябло набывала зялёна-жоўты колер.

Вырваны лён звязвалі ў невялічкія снапы і ставілі ў кучкі, каб прасох. Далейшая апрацоўка Ільну прадугледжвала працэс аддзялення галовак ад сцяблоў: абіванне ці абрыванне. Для гэтага выкарыстоўвалі пранік (пральнік, праднік, прач) – бярозавы прамавугольны ў сячэнні брусок даўжынёй 25-30 см, ці драчок – знешне нагадвае матыку з зубамі лёзамі.

Ільняныя галоўкі некаторы час даспявалі на сонцы, а затым іх «білі» пранікамі.

Настыпны працэс апрацоўкі звязаны з атрыманнем валакна. Ён льяную саломку вымочвалі ў вадзе тры – шэсць тыдняў у залежнасці ад надвор'я. Калі драўніна адставала ад валакна, значыць, лён вылежаў і яго можна падбіраць. Падабраны лён ставілі ў вялікія кулі (пукі, вязанкі), потым высушвалі і пачыналі мяць (церці) пры дапамозе мялка (мяліца, церніца, тэрніца).

Валакно трапалі, г. зн. ачышчалі ад кастрыцы, траплом (трапнушка, трапачка, трапенька). Гэта тонкая дошчачка прыкладны 4-45 см даўжынёй і 6-8 см шырынёй.

Ткацтва

Ткацтва – найбольш развітая галіна мастацтва.

Мастацкія асаблівасці беларускіх пасцілак і дываноў складваліся на працягу першай палавіны 20 стагоддзя. У залежнасці ад прызначэння вырабу ствараўся яго узор, выбіралі колер і матэрыял. Пасцілкамі пакрывалі ў

непагадзь каня, вазы з таварам для кірмашу, пасцелі і куфэркі ў хаце, у іх насіліі сена. Дыван вывешвалі над ложкам.

У 18 стагоддзі ў невялічкім горадзе Слуцку была фабрыка, на якой працавалі прыгонныя бедныя сялянкі, якія ткалі цудоўнай красы паясы з шаўковых, залатых і сарэбраных нітак. Дзеля таго, каб выткаць адзін прыгожы пояс, ткачыха працавала адзін або два гады. Пояс быў вельмі прыгожы, ні з аднаго боку на ім не было ніводнага вузельчыка. Ён быў розных адценняў колеру на асобна бакі, а таксама адрозніваўся па каляровай гаме правы і левы бок палотнішча: першая палова была выткана ў халоднай гаме, другая – у цёплай гаме колераў. Гаспадаром фабрыкі быў вельмі багаты чалавек – Ян Мажарскі. Паясы каштавалі вельмі дорага, і толькі знатныя, вальможныя людзі маглі дазволіць сабе мець такое упрыгожванне.

Для неглюбскага ручніка характэрны геаметрычны арнамент, двухколеравая гама – чорная і чырвоная; для мотыльскага ручніка характэрна сатканая ў клетку сярэдзіна, квяцістыя канцы, шырокае выкарыстанне розных колераў і іх адценняў.

Для Гомельшчыны характэрна

Ручныя буйныя геаметрычныя формы, абрамленыя больш дробнымі ўзорамі: шматпалесткавыя разеткі, васміграннікі, зоркі і паўстаўленыя на рогу квадраты.

Пасцілкі Віцебшчыны адзначаюцца стрыманасцю колеру. Для іх характэрныя чорны фон з малінавым, белым або чырвоным узорам.

Для тканін Гродзеншчыны характэрная традыцыйная кампазіцыя з папярочных палос, якая будуецца на чаргаванні гладкіх і ўзорыстых палос аднолькавай шырыні.

У беларускіх народных тканінах пераважаюць геаметрычныя арнаментальныя формы. Яны традыцыйныя.

Саломапляценне

Мастацтва саломапляцення мае глыбокія нацыянальныя традыцыі. У сялянскай гаспадарцы для захоўвання прадуктаў і адзежы ўжываліся скрынкі розных форм і памераў, сплеченыя з пучкоў саломы і лазы. На народных святах і абрадах выкарыстоўвалі вырабы саламяных фігур (вяселле, Купале і інш.), а некаторыя вырабы з саломы ствараюць сабою творы ювелірнага мастацтва (саламяныя царскія вароты).

Прыёмы пляцення з саломы склаліся яшчэ ў XVII – XIX стагоддзях. Збіраюць аржаную салому ўручную, з дапамогаю сярпа. Потым яе ачышчаюць, прасушваюць. Сцяблінкі павінны быць раўняўкімі і доўгімі, іх нельгагнуць. Але і гэта яшчэ не ўсё.

Для таго, каб саломабудыла мяккай, падатлівай, яе трэба яшчэ шмат вымочваць, пракіпаціць у вадзе 10 – 15 хвілін, толькі тады яна стане воль такой. З яе лёгка сплесці закладку ў кнігу, цацку. Калі выраб высыхае, то ён будзе трывалым, будзе захоўваць сваю форму. Здаўна ўсе мужыкі на Беларусі насілі саламяныя капелюшы, брылі.

